

Dorota Suska

"O języku prozy Jędrzeja Kitowicza", Renata Bizior, Częstochowa 2012 : [recenzja]

Rocznik Wieluński 12, 177-180

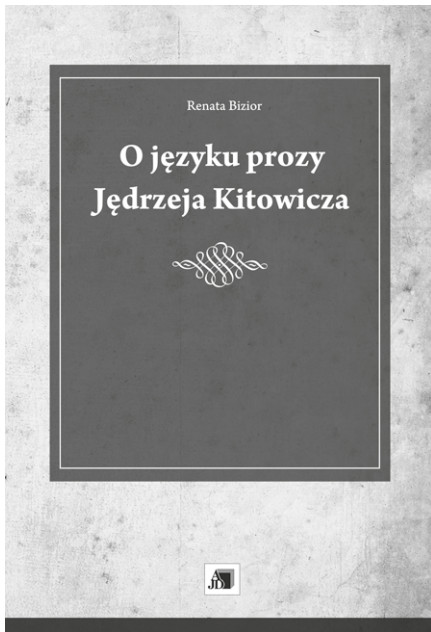
2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Dorota Suska

RENATA BIZIOR, *O JĘZYKU PROZY JĘDRZEJA KITOWICZA*, WYDAWNICTWO AKADEMII IM. JANA DŁUGOSZA, WYDANIE DRUGIE, PRZEJRZANE I ROZSZERZONE, CZĘSTOCHOWA 2012, SS. 310

W Wydawnictwie AJD została przygotowana książka poświęcona jednemu z najwybitniejszych twórców literatury pamiętnikarskiej XVIII wieku, autorowi takich utworów jak *Pamiętniki czyli Historia polska* (kronika lat 1743–1798) oraz *Opis obyczajów za panowania Augusta III* (synteza obyczajowości czasów saskich). Monografia jest opracowaniem języka i stylu prozy Jędrzeja Kitowicza w kontekście stanu ówczesnego języka ogólnego oraz regionalnego. Badania nad językiem osiemnastego stulecia dotychczas brały pod uwagę głównie dorobek pisarzy wywodzących się z Kresów, brakuje natomiast opracowań poświęconych autorom z rdzennej Polski. Omawiana książka wypełnia lukę badawczą, czyniąc celem dociekań realizację języka reprezentanta Wielkopolski, którego uznany dorobek nie był dotychczas przedmiotem szcze-

gólowych analiz językoznawczych. Tym samym recenzowana publikacja uzupełnia stan badań nad językiem osobniczym oraz językiem XVIII wieku.

Materiałem poddanym w monografii językowo-stylistycznym analizom są *Pamiętniki czyli Historia polska* i *Opis obyczajów za panowania Augusta III* – w wydaniach

współczesnych oraz w postaci rękopisów autora, które wykorzystano przy opisie właściwości ortograficznych i fonetycznych. W części wstępnej znalazły się ustalenia dotyczące pochodzenia pisarza – terytorialnego i społecznego – istotne z tego powodu, że znajdują odzwierciedlenie w językowym kształcie prozy (*Wprowadzenie: Autor i jego dzieło*). Kitowicz był również niezwykle mobilny zawodowo, co wiązało się ze zdobywaniem różnorodnych doświadczeń, przemieszczaniem się po kraju: pełnił obowiązki żołnierskie, pozostawał w służbie dworskiej, a następnie kościelnej, uzyskując święcenia kapłańskie; tego rodzaju aktywność wpłynęła na dynamikę i bogactwo w warstwie treściowej oraz językowej utworów. We wprowadzeniu omówiono ponadto sposób opracowania materiału, przyjęte założenia metodologiczne, w tym kluczowe dla pracy pojęcia (język i styl osobniczy), w świetle literatury przedmiotu (*Wprowadzenie: Opracowanie materiału – założenia metodologiczne*).

Zasadnicza część książki zawiera się w 6 rozdziałach (podzielonych na podrozdziały): *Grafia i ortografia rękopisów*, *Cechy fonetyczne*, *Cechy fleksyjne*, *Słowotwórstwo*, *Słownictwo*, *Cechy językowo-stylistyczne prozy Jędrzeja Kitowicza – podsumowanie*. Układ pracy wskazuje na główne zakresy przeprowadzonych analiz, ułatwiając tym samym identyfikację problemów badawczych i ewentualne analizy porównawcze. Każdy z rozdziałów posiada bogatą egzemplifikację materiałową, obudowaną interpretującym wywodem autorki, co czyni z omawianej publikacji nośne naukowo źródło do badań historii języka polskiego. W analizach autorka łączy metodę rejestrująco-opisową z perspektywą funkcjonalno-stylistyczną, a więc uwzględnia kontekst zewnętrzny opisywanych zjawisk językowych – osiemnastowieczny system gramatyczny i stylistyczny ówczesnej polszczyzny ogólnej i regionalnej, oraz kontekst zewnętrzny – biografię pisarza (okoliczności jego życia, wykształcenie i środowisko, w którym przebywał), historię, kulturę epoki. Dzięki temu otrzymujemy studium indywidualnej realizacji osiemnastowiecznej polszczyzny, a zarazem świadectwo rozwoju i zróżnicowania języka ogólnego we wspomnianym okresie. W XVIII stuleciu język literacki nie był jeszcze tworem jednolitym, wobec czego właściwe mu było regionalne zróżnicowanie – zjawiska te zostały w rekomendowanej książce zaprezentowane z doskonałą znajomością narzędzi językoznawstwa diachronicznego.

Jak wcześniej wspomniano, monografia wpisuje się w nurt badań nad językiem osobniczym; ukazuje dorobek Jędrzeja Kitowicza jako reprezentanta swojej epoki i przedstawiciela określonego gatunku prozy. Autorka dowodzi, iż znamienne dla języka jego prozy jest nasycenie różnorodnymi elementami o podłożu gwarowym, regionalnym (głównie wielkopolskim, rzadziej mazowieckim, okazjonalnie – zapożyczeniami z języka innych dzielnic), potocznym; są one dopełniane przez elementy stylu retorycznego, artystycznego czy publicystycznego i tworzą swoistą, synkretyczną jakość stylową. Badaczka podkreśla także, iż wybór materii językowej harmonizuje pod względem stylistycznym z formą gatunkową i przypisaną jej konwencją narracyjną, w której gawędowość miesza się z reportażowością. Omawiana publikacja to także

studium przeobrażeń stylowych polszczyzny osiemnastowiecznej, czego przejawem było kształtowanie się wyraźnych warstw słownictwa nacechowanego stylistycznie oraz specjalistycznego. Zagadnieniom tym poświęcono rozdział *Słownictwo*, w którym prezentowana jest (z wykorzystaniem metody pól znaczeniowych) różnorodność leksyki w prozie Kitowicza (słownictwo wojskowe, kulinarne, religijne; terminologia prawnicza; nazwy realiów życia codziennego, ubiorów, środków transportu, określające człowieka) oraz charakterystyka jej stylistycznej wartości. Ważnym problemem badawczym – wnikliwie omówionym i zilustrowanym obszernym materiałem przykładowym – jest udział wyrazów zapożyczonych w poddanych obserwacji tekstach. Obecność słownictwa obcego wyraźnie zaznacza się w prozie pamiętnikarza – zarówno gdy chodzi o zapożyczenia nowe, osiemnastowieczne, jaki i starsze. O wadze ustaleń w tym zakresie świadczy choćby fakt, że to u Kitowicza zostały poświadczane pierwsze zapożyczenia angielskie. Interesujące wnioski badawcze zawiera ostatni rozdział (*Cechy językowo-stylistyczne prozy Jędrzeja Kitowicza – podsumowanie*), a to dzięki zastosowanej metodzie cech stylowych, umożliwiającej ujmowanie stylu w kategoriach jakościowych oraz łączenie analizy lingwistycznej ze specyfiką gatunkową tekstu, konwencją narracyjną, także z osobą pisarza i charakterystyczną dla niego ekspresją. W badanych tekstach wyodrębniono kilka znamienych cech stylowych, jak: subiektywność, ekspresywność, antropocentryczność, konkretność, dynamiczność, oraz wskazano ich językowo-stylistyczne eksponenty.

Na koniec warto też podkreślić popularno-naukowy walor omawianej pozycji. Jędrzej Kitowicz to pamiętnikarz barwnych, złożonych czasów, co uwypukliła autorka w licznych egzemplifikacjach, które zawierają szereg historycznych i kulturowych śladów związanych z realiami epoki, postaciami, wydarzeniami, regionami. Na kartach tej prozy wielokrotnie pojawia się również ziemia wieluńska. W *Pamiętnikach*, opisujących konfederację barską, znalazła się relacja pisarza z działań konfederacji wieluńskiej, która wchodziła w obręb większej konfederacji wielkopolskiej. Kitowicz, w randze rotmistrza, brał w niej czynny udział i jako świadek zdarzeń przytoczył opis niektórych działań rozgrywających się na ziemi wieluńskiej. Oprócz tego pisarz walczył razem z konfederatami wieluńskimi pod Kościanem i Poznaniem. Z jego opisów wynika, że znał regimentarza konfederacji wieluńskiej – Maksymiliana Chodakowskiego, którego zresztą sportretował w *Pamiętnikach*. Z kolei w *Opisie obyczajów* autor poświadcza zasługi posłów ziemi wieluńskiej dla polskiego sejmu. W dowód uznania otrzymali oni przywilej zasiadania w specjalnej ławie, co umożliwiało im nadzorowanie poprawności zapisów sejmowych konstytucji. Osobną wzmiankę poświęcił Kitowicz w *Opisie* szlachcicowi z ziemi wieluńskiej o nazwisku Kręski, który przez całe niemal życie był uwikłany w spór sądowy z innowiercami o zbór protestancki w Kręsku. „Ślady wieluńskie” w prozie Kitowicza wskazują także na znajomość z komendantem konfederacji wielkopolskiej, Józefem Zarembą, i jego żoną – Józefą z Grodzickich Zarembiną, podstolanką wieluńską. Po śmierci Zaremby pisarz pomagał wdowie

uchronić starostwo sokolnickie (w ziemi wieluńskiej) oraz inne dobra przed przejęciem przez inne osoby. W związku z tym bywał u Zarembiny we dworze we Wrzącej (ziemia sieradzka), prawdopodobnie odwiedzał również wspomniane Sokolniki (powiat wieruszowski), także za życia Zaremby.

Wieloaspektowość analiz, jakie zostały zaprezentowane w recenzowanej monografii, jest świadectwem dojrzałości warsztatu badawczego autorki i przekłada się wprost na naukową wartość pracy. Publikacja zasługuje na uznanie jako studium języka osobniczego, które jednocześnie przybliży wiek XVIII w jego różnorodności językowo-stylistycznej, kulturowej – z wyeksponowaniem języka prozy pamiętnikarskiej i ukazaniem jej specyfiki przez pryzmat osoby pisarza. Ta cenna pozycja językoznawcza może znaleźć szeroki adres odbiorczy, również wśród tych, którzy będą w niej mogli odczytać znaki historii języka, historii obyczaju, historii wielu miejsc i osób.